

O. Edward P. Frankiewicz OFM¹

Kronika okupacyjna 1939–1945 klasztorów OFM Prowincji Wniebowzięcia NMP w Polsce

Uzupełnił i wstępem opatrzył o. Hugolin Fr. Pieprzyk OFM²

Katowicka Prowincja Franciszkanów
w okresie okupacji hitlerowskiej³ 1939–1945

Odr Edward Frankiewicz podjął się opracowania monografii o sytuacji naszej Prowincji pw. Wniebowzięcia NMP w Polsce z okresu okupacji hitlerowskiej w latach 1939–1945. W tym celu zbierał od naocznych świadków pewne dane dotyczące poszczególnych klasztorów i zakonników. Udało mu się pod tym względem zgromadzić dość okazały materiał dowodowy w formie zeznań złożonych na piśmie lub też z osobistych spotkań. Zebrany materiał dotyczył głównie strat materialnych, jakie Prowincja poniosła od wroga w poszczególnych klasztorach i strat personalnych, odnoszących się do zakonników, którzy byli represjonowani, względnie ponieśli śmierć.

Niestety śmierć o. Edwarda nie pozwoliła mu zakończyć rozpoczętej monografii. Pozostał jej szkic. W trosce, by to nie uległo zniszczeniu, archiwista prowincji, o. Hugolin Pieprzyk, postarał się zaprojektowaną monografię przez o. Edwarda wiernie przepisać, względnie uzupełnić i złożyć w archiwum Prowincji.

---

¹ Zmarł 29.04.1990 roku w Opolu.

² Zmarł 17.06.2009 roku w Poznaniu.

³ Taki tytuł monografii pochodzi od o. Edwarda Frankiewicza, zob. [w:] *Słownik Polskich Pisarzy Franciszkańskich*, Warszawa 1981, s. 131, poz. 65.

Stan personalny Prowincji Wniebowzięcia NMP
Zakonu Braci Mniejszych w Polsce z dnia 1 IX 1939 roku

1. Ojcowie:

1. o. Augustyn Gabor	2. o. Kolumban Sobota
3. o. Antoni Galikowski	4. o. Ludwik Kasperczyk
5. o. Bonawentura Cichoń	6. o. Karol Bik-Dzieszowski
7. o. Euzebiusz Huchracki	8. o. Grzegorz Moczygęba
9. o. Pankracy Dombek	10. o. Michał Porada
11. o. Ansgary Malina	12. o. Benedykt Kolon
13. o. Kapistran Holte	14. o. Barnaba Stokowy
15. o. Beda Szczygieł	16. o. Paschalis Pawełczyk
17. o. Władysław Gawlik	18. o. Wojciech Kaczmarczyk
19. o. Bernardyn Grzyska	20. o. Czesław Elsner
21. o. Dominik Chuchracki	22. o. Edward Frankiewicz
23. o. Franciszek Potocki	24. o. Józef Zajęc
25. o. Innocenty Glensk	26. o. Norbert Chudoba
27. o. Łukasz Grzywocz	28. o. Paweł Kurek
29. o. Rajmund Mika	30. o. Korneliusz Czech
31. o. Bonifacy Domogała	32. o. Chryzostom Kurek
33. o. Daniel Michalski	34. o. Bogumił Palla
35. o. Fidelis Biniek	36. o. Jerzy Czembor
37. o. Jacek Hoszycy	38. o. Leonard Piecha
39. o. Mateusz Hatko	40. o. Rafał Bekierz
41. o. Tomasz Wolny	42. o. Ireneusz Tyma
43. o. Ambroży Lubik	44. o. Anzelm Czyż
45. o. Anaklet Borowicz	46. o. Waclaw Jelitko
47. o. Ignacy Grzondziel	48. o. Bronisław Dambek
49. o. Anatol Kutz	50. o. Alojzy Jański
51. o. Tytus Semkło	52. o. Damascen Janosz
53. o. Makary Żogała	54. o. Fortunat Hupa
55. o. Anastazy Kaczmarek	56. o. Ferdynand Perz
57. o. Tymoteusz Frankus	58. o. Romuald Warzecha
59. o. Teofil Zawieja	60. o. Marcin Szawerna
61. o. Idzi Tic	62. o. Piotr Szymczak
63. o. Filip Śmieja	64. o. Leon Wojsyk
65. o. Stefan Hawlicki	66. o. Stanisław Kałuża
67. o. Szymon Stoltmann	68. o. Solan Ratajczyk
69. o. Wincenty Dwucet	70. o. Kazimierz Jezierski
71. o. Julian Lewandowicz	72. o. Fabian Waculik

2. Klerycy o ślubach uroczystych:

1. fr. Marek Pielok	2. fr. Lucjan Kleppek
3. fr. Tadeusz Grzegorzczak	4. fr. Peliks Adamczyk
5. fr. Hugolin Pieprzyk	6. fr. Henryk Kania
7. fr. Albert Otto	8. fr. Elzeary Tatarczyk
9. fr. Jozafat Pietryga	10. fr. Metody Moczygęba
11. fr. Jakub Kijewski	12. fr. Pacyfik Szmuk
13. fr. Iwon Gichoń	14. fr. Alfons Martenka
15. fr. Cyprian Rosmus	16. fr. Walenty Bilicki
17. fr. Andrzej Napierała	

3. Klerycy o ślubach symplicznych:

1. fr. Roch Lisiecki	2. fr. Klemens Dwornik
3. fr. Konrad Kornas	4. fr. Joachim Myśliwiec
5. fr. Herkulan Paschke	6. fr. Marian Pietryga
7. fr. Remigiusz Pluta	8. fr. Roman Sawalla
9. fr. Jan Szyma	10. fr. Teodor Turczyński
11. fr. Kamil Kaleta	12. fr. Maurycy Kozłowski
13. fr. Dionizy Kiwicz	14. fr. Zygmunt Szoltysek
15. fr. Ksawery Moczek	

4. Klerycy nowicjusze:

1. fr. Arkadiusz Kusztełak	2. fr. Salwator Augustyniak
3. fr. Eugeniusz Zdziarek	4. fr. Gabriel Dzensła
5. fr. Justyn Walter	6. fr. Konstanty Małecki
7. fr. Wiktor Salamon	8. fr. Serafin Niedbała
9. fr. Edmund Chwoła	10. fr. Walenty Pośrednik
11. fr. Hieronim Gałuszka	12. fr. Aleksander Labus

5. Bracia niekapłani o ślubach uroczystych:

1. br. Leonard Kurka	2. br. Egbert Procek
3. br. Bernardyn Misiek	4. br. Marcelli Lissy
5. br. Teobald Biela	6. br. Waclaw Wojtaszek
7. br. Oswald Niedźwiedź	8. br. Korneliusz Wiesiołek
9. br. Dominik Szeliga	10. br. Pacyfik Krybus
11. br. Kapistran Oleś	12. br. Frydolin Żyła
13. br. Rajmund Kasperczyk	14. br. Wincenty Drapa
15. br. Bernardyn Brenczewski	16. br. Hubert Rosenthal

17. br. Edward Tobolski	18. br. Aureliusz Jańczak
19. br. Kleofas Kot	20. br. Daniel Kot
21. br. Franciszek Filipczyk	22. br. Anzelm Niedziela
23. br. Karol Pinocy	24. br. Bazyl Dworczak
25. br. Amand Morcinek	26. br. Wojciech Kuhnke
27. br. Paschalis Glenc	28. br. Ubald Pająk
29. br. Paweł Kuczka	30. br. Bonawentura Pieprzka
31. br. Piotr Ciupek	32. br. Anioł Krompos
33. br. Czesław Sobota	34. br. Jacek Podlewski
35. br. Gabriel Hupa	36. br. Tadeusz Balon
37. br. Maciej Gabrieliczyk	38. br. Gerard Szlachciak
39. br. Leon Kasza	40. br. Adjut Kanert
41. br. Idzi Kulik	42. br. Otton Orszulik
43. br. Roch Żółciak	44. br. Władysław Bonk
45. br. Akursy Stencel	46. br. Cyriak Gorczyński
47. br. Cyprian Lücke	48. br. Szymon Jaguś
49. br. Iwon Markiel	50. br. Leopold Kwinecki
51. br. Kanizy Kosanke	52. br. Józef Jendrusz
53. br. Andrzej Stanisławski	54. br. Fabian Fryc
55. br. Feliks Biedermann	56. br. Benedykt Kuchta

6. Bracia niekapłani o ślubach symplicznych:

1. br. Krzysztof Piątysek	2. br. Florian Cholewik
3. br. Hortulan Siealaczek	4. br. Hipolit Grzegorzczak
5. br. Dydak Blacha	6. br. Konrad Frąckowiak
7. br. Jordan Kwinecki	8. br. Aleksander Bartoszewski
9. br. Cyryl Gawron	10. br. Fidelis Kajzerek
11. br. Jan Duklan Sziwa	12. br. Wawrzyniec Folek
13. br. Roman Misiek	14. br. Mikołaj Rezulak
15. br. Stanisław Leszczyński	16. br. Walenty Szczypa
17. br. Bronisław Golda	18. br. Ferdynand Fluder
19. br. Izidor Wójciak	20. br. Salwator Hagi
21. br. Ptolomeusz Jochemczyk	22. br. Ludwik Skibiński

7. Bracia nowicjusze:

1. br. Baltazar Figoluszka	2. br. Kazimierz Froncek
3. br. Dionizy Wagner	4. br. Metody Adler
5. br. Solan Stasik	6. br. Zygmunt Tomowiak

8. Bracia tercjarze wieczystości:

1. br. Grzegorz Jankowiak

2. br. Alfons Kempa

9. Bracia tercjarze:

1. br. Jan Bieniek

2. br. Artur Knitsch

3. br. Antoni Wojtynek

4. br. Mieczysław Sławski

5. br. Władysław Kręciołek

6. br. Andrzej Lamperski

7. br. Leon Czech

8. br. Gerard Brzęczek

9. br. Józef Sroka

10. br. Jan Dylong

11. br. Kazimierz Olejnicki

12. br. Jan Missala

Uwaga: Zestaw braci tercjarzy jest niekompletny.

Katowice, dnia 14 XII 1975 roku

/-/ o. Hieronim Dłubis sekr.

Zestawienie

1. ojcowie (kapłani)	72
2. klerycy o ślubach wieczystych	17
3. klerycy o ślubach symplicznych	15
4. klerycy nowicjusze	12
5. bracia niekapłani o ślubach wieczystych	56
6. bracia niekapłani o ślubach symplicznych	22
7. bracia nowicjusze	6
8. bracia tercjarze wieczystości	2
9. bracia tercjarze	12
Razem:	214

Okupacja hitlerowska

Osobny rozdział w historii prowincji stanowi okres okupacji hitlerowskiej, trwający od 1 IX 1939 roku do I 1945 roku. Tereny, na których prowincja rozwijała swą działalność, tj. województwo katowickie i poznańskie, zostały wcielone po inwazji do III Rzeszy i podlegały jej przepisom prawnym, co łatwo może nasunąć myśl, że tu zajmowano mniej wrogie stanowisko wobec instytucji kościelnych. Tymczasem rzeczywistość zrealizowana przez najeźdźcę dowiodła, że okupant wcale nie był skłonny do poszanowania praw międzynarodowych na terenach przemocą zagarniętych, skoro zignorował niejedno z nich nawet we własnym kraju.

Myśl wyniszczenia polskiego duchowieństwa, które nigdy nie sympatyzowało z ideą hitleryzmu, została potwierdzona na historycznej odprawie OKW (Oberkommando der Wehrmacht) w dniu 12 IX 1939 roku w Jełowie, pow. Opole, i która niebawem miała przekształcić się w czyn. Konsekwentnie nie oszczędzano nikogo, wystarczył cień podejrzenia. W myśl zbrodniczej etyki partii hitlerowskiej każda potrzeba partii automatycznie przeobrażała się w prawo zalegalizowane, uświęcające wszystkie środki, prowadzące do zaspokojenia tej potrzeby. Z tej to zbrodniczej przesłanki krwiożercze instynkty wyprowadziły okrutne zarządzenia, terroryzujące między innymi i ośrodki życia klasztorowego.

Mafia gestapowska skierowała swe ostrze również przeciw franciszkańskiej prowincji pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny z siedzibą centralną w Panewnikach pod Katowicami. Ówczesnemu prowincjałowi, o. dr. Antoniemu Galikowskiemu, który w przededniu wybuchu wojny z polecenia prymasa, ks. A. Hlonda odbywał podróż rozpoznawczą po Kresach Wschodnich, odmówiono pozwolenia na powrót do domu macierzystego. Prowincją zarządzał przejściowo jego zastępca, o. Kolumban Sobota, zamieszkały w klasztorze rybnickim, do dnia 4 IV 1940 roku, kiedy to o. Bernardyn Grzyśka, przełożony klasztoru w Chorzowie, został mianowany przez Zarząd Zakonu w Rzymie Komisarzem Prowincjalnym i Delegatem Generalnym na całą prowincję z uprawnieniami nadzwyczajnymi na czas trwania wojny. Okupant, dokonawszy odcięcia prowincjała, dał teraz wyraz swych zamierzeń w ustosunkowaniu się do poszczególnych klasztorów i do ich składu osobowego. Autentyczne dokumenty i do dziś żyjący naoczni świadkowie niezbie i jednomyślnie podkreślają perfidię i bezwzględność, z jaką podchodził on do realizacji eksterminacyjnej polityki wyznaniowej pod względem materialnym i biologicznym.

Dnia 25 IX i 16 X 1939 roku, w Rybniku o. Kolumban Sobota OFM wspomina pobieżnie o ciężkich warunkach klasztorów franciszkańskich w województwie poznańskim po wrześniowej inwazji Reichswery.

Kronika rybnicka 21 VIII – 29 X 1939 roku, rękopis oryginalny w formie zeszytu 20 x 15 cm, pisany czarnym atramentem, w języku polskim, stron 68, Katowice-Panewniki, Archiwum Prowincjalne oo. Franciszkanów [dalej: KR].

25 IX 1939 (poniedziałek). Po południu przybył o. Michał [Porada]. Opowiadał o Wieluniu i dokąd na rowerze zjechał o. Fabian [Waculik]. Miasto Wieluń leży po wielkiej części w gruzach. Nasz klasztor nie jest uszkodzony, tylko z kościoła spadło kilka dachówek. Naszych nie spotkał tam nikogo, 5 kleryków nowicjuszy znajduje się u pani Nosielskiej, gdzie pomagają przy robocie. W naszym klasztorze mieszkał przejściowo starosta, ale już go opuścił. Obecnie znajduje się w naszym klasztorze wojskowy magazyn. Wojsko oświadczyło, że wolno nam wykonywać w naszym kościele czynności duszpasterskie, a nawet w miarę miejsca mieszkać w klasztorze (co za łaska!) [KR, s. 4, 7, 48].

W Kobylinie znajdują się o. Czesław Elsner i o. Benedykt Kolon.

W Goruszkach [Miejska Górka] są o. Euzebiusz [Huchracki] i o. Jerzy [Czembor] i jeden kleryk przy furcie [fr. Hugolin Pieprzyk].

W Osiecznej są o. gwardian Paweł [Kurek] i kilku kleryków. Osieczna została okradziona prawdopodobnie przez więźniów z Rawicza. Nawet tabernakel rozbito! W klasztorze skradli maszyny do pisania, habity i bieliznę.

O o. prowincjale [o. dr Antoni Galikowski] nie ma żadnej wiadomości [ze wschodu] [KR, s. 55–56].

W Kobylinie władze zabrały z kolegium dużo łóżek i pierzyn z powłokami, które należały do Małego Seminarium; urzędnicy miejscowi nie odnoszą się bardzo przychylnie do zakonników. Poznańskie traktuje się jako ziemię obcą, tj. trzeba mieć przepustkę, a towary trzeba oclić. Tam jeszcze nie ma kartek na żywność itd. Warunki są tam dla nas obecnie trudne. Wobec tego nie odważam się przesłać kleryków do Wronek i dlatego wysłałem ich do swoich rodzin na przeciąg jednego miesiąca, zatem do 16 listopada br. [KR, s. 62–63].

1. Straty prowincji pod względem materialnym w poszczególnych klasztorach

1. We Wronkach

Wybuch wojny 1 IX 1939 roku zadał dotkliwy cios klasztorowi wronieckiemu, w którym było zlokalizowane prowincjalne Studium Teologiczne. Konwent składał się z 8 ojców, przeważnie profesorów, 17 kleryków studentów i 8 braci niekapłanów. W październiku 1939 roku, gdy nastąpił względny spokój po kapitulacji Warszawy, wznowiono nawet wykłady z zakresu teologii, ale gestapo zwracało coraz bardziej swą uwagę na klasztor. Ostatecznie nadeszła chwila, w której ze względów zapobiegawczych skierowano kleryków studentów do innych franciszkańskich ośrodków teologicznych poza prowincją.

W klasztorze stacjonowały przejściowo jednostki armii niemieckiej. Później stworzono tu przejściowy obóz dla wywłaszczonych Polaków, skierowanych do prac przymusowych w Niemczech. Dnia 13 VIII 1940 roku gestapo wywiozło z klasztoru dwóch ojców i dwóch braci niekapłanów (o. Piotr Szymczak i o. Idzi Tic, bracia: Adiut Kanert i Czesław Sobota) do obozu koncentracyjnego w Buchenwaldzie, a wkrótce potem przełożony klasztoru (o. Innocenty Glensk) został zmuszony do usunięcia się z miasta i szukania oparcia w Krakowie do końca wojny.

Na podstawie ogólnych policyjnych dyrektyw kościoł klasztorny zamknięto (był otwarty *nur für Deutsche*). Zakrystię ograbiono z szat liturgicznych. Wejście do prezbiterium zamurowano, a klasztor przeznaczono na szpital dla Wehrmachtu. Stan ten trwał do końca 1944 roku.

Styczniowa, zwycięska ofensywa radziecka w 1945 roku oswoiła miasto i zachowany kompleks budowli klasztornych. W klasztornej kościele odprawiano pierwsze nabożeństwa parafialne, albowiem miejscowa świątynia znacznie ucierpiała w czasie działań wojennych. Dopiero w kwietniu zakonnicy objęli ponownie zaniedbany kościół i zdewastowany klasztor.

2. W Pakości

Klasztor w Pakości jest złączony ze słynną Kalwarią Pakoską. Przy kościele kalwaryjskim znajduje się skromne mieszkanie dla zakonników. W okresie międzywojennym rozpoczęto tu pracę duszpasterską, połączoną z obchodami kalwaryjskimi oraz z systematyczną restauracją 26 zabytkowych kaplic. Wojna zastała tu 3 ojców i kilku braci. Przełożonym był wówczas o. Korneliusz Czech, wikarym o. Ireneusz Tyma.

Dnia 6 IX 1939 roku wszyscy zakonnicy ze względów strategicznych rozproszyli się. Ale po kilku dniach wrócili i rozpoczęła się praca jak w normalnych warunkach. Wkrótce jednak wtargnęło gestapo i zamknęło kościół i kaplice. Msze św. odprawiano tylko ukradkiem w kościele. W czerwcu 1941 roku powstała napięta sytuacja. Zgodnie z wytycznymi okupanta gestapo rozpoczęło ogólną „akcję” przeciw Kościołowi. Zakonnicy dowiedziawszy się, że grozi im deportacja do obozów, natychmiast usuwali się z miejsca. Ostatni (o. Ireneusz) nie zdążył na czas opuścić domu, został schwytany w przylegającym do domu ogrodzie, silnie pobity, więziony i wreszcie odstawiony do KZ Dachau.

Kalwaria i mieszkanie uległo konfiskacie na rzecz III Rzeszy. Dom przeszedł do rąk administracji miejskiej, w nim ulokowano przez całą wojnę osoby cywilne.

Dopiero w zwycięskiej styczniowej ofensywie radzieckiej w 1945 roku okupant poniósł klęskę i opuścił nieuczciwie zagarnięte mienie klasztorne.

3. W Osiecznej k. Leszna

Niemieckie wojska okupacyjne po wkroczeniu do miasta natychmiast zajęły zabudowania klasztorne i przebywały w nich niemal przez cały wrzesień 1939 roku.

Część inwentarza gospodarczego stała się łupem miejscowych Niemców, a rolę klasztorną przywłaszczył sobie niemiecki baron von Leesen z Drzeczkowa. Dnia 1 XI 1939 roku policja zamknęła kościół klasztorny. 17 I 1940 roku gestapo po raz pierwszy wpadło do klasztoru i aresztowało jednego z zakonników (o. dra Edwarda Frankiewicza), a następnie skierowało go do KZ Sachsenhausen i Dachau.

Dnia 24 X 1940 roku landrat leszczyński ulokował w klasztorze 70 emerytowanych siostr elżbietanek z Leszna, które tu przebywały do 19 IV 1941 roku.

Pod koniec kwietnia tegoż roku gestapo skonfiskowało klasztor na rzecz III Rzeszy i przeznaczyło go na filię więzienia rawickiego. Na bramie klasztornej przy ulicy Krzywińskiej zawieszono dużą tablicę informacyjną z napisem: *Frauen Haftanstalt Storchnest*. Nad tekstem widniał niemiecki orzeł ze swastyką. W drugiej połowie maja 1941 roku sprowadzono do pustego klasztoru ok. 300 kobiet więźniarek Polek, których zadanie polegało na produkcji sprzętu potrzebnego dla niemieckiego przemysłu wojennego. Nie zabrakło i tu specjalnej celi tortur. Zachowała się autentyczna, urzędowa księga wpisowa (*Kammerbuch*),

prowadzona od 28 VI 1941 roku do 29 VI 1943 roku. Z niej słusznie można wysnuć, że przez więzienie przeszło 1600 skazanych kobiet.

Zamknięty kościół klasztorny miejscowi Niemcy postanowili przeznaczyć na cele niekultowe. Jednak sprzeciwiła się temu komisja z Poznania i zabroniła cokolwiek z kościoła jako zabytku sztuki usunąć, a kamienną figurę św. Jana Nepomucena z rozebranej rokokowej kolumny, stojącej na dziedzińcu kościelnym, przechować. Kościół zamieniono na magazyn dla surowców potrzebnych więźniarkom do przerobu.

Z zakrystii skradziono wszelkie wyposażenie liturgiczne.

Z cudownego Obrazu MB Osieckiej, przeniesionego przez o. gwardiana Pawła Kurka w 1941 roku do kościoła parafialnego, zabrano 29 wartościowych wotów, 7 gwiazd ze szlachetnymi kamieniami z aureolą Matki Bożej i wszystkie szlachetne kamienie z dolnych opasek obu koron.

Z kościoła skradziono zabytkowy, malowany na blasze portret trumienny fundatora Jana Opalińskiego. Z wieży usunięto dzwon św. Walentego na cele wojenne. Groby zakonników zrównano, a cały plac przykościelny przeznaczono na uprawę buraków, którymi karmiono więźniarki.

Poważnie ucierpiała zabytkowa biblioteka, unikat ziemi leszczyńskiej, składająca się z ok. 2000 tomów. Cenną polichromię, zdobiącą jej sufit, pochodzącą z XVII wieku, zamalowano wapnem. Zbiory przerzucono do kościoła, na chór organowy. Po wojnie z bólem stwierdzono, że przepadł niejeden biały kruk.

W 1945 roku w czasie walk styczniowych trzy pociski artyleryjskie silnie uszkodziły dach i mury klasztorne.

Po zdobyciu miasta przez zwycięskie wojska radzieckie w dniu 27 I 1945 roku, klasztor ponownie wrócił do rąk przedwojennych gospodarzy.

4. W Kobylinie

Konwent kobyliński był jedną z przedniejszych organizacyjnych komórek prowincji. W jego bowiem murach mieściła się 6-klasowa zakonna uczelnia humanistyczna tzw. Kolegium, czyli Małe Seminarium Duchowne, która od 1931 roku zasilala prowincję w powołania zakonne. Kształciło się w niej ok. 100 uczniów. Rektorem w 1939 roku był o. mgr Chryzostom Kurek, a gwardianem klasztoru o. Czesław Elsner. W klasztorze przebywało 9 ojców i 10 braci niekapłanów.

W pierwszych dniach wybuchu II wojny światowej ze względu na bliskość granicy niemieckiej zakonnicy opuścili klasztor, do którego jednak wrócili po zakończeniu działań wojennych. Dnia 9 XII 1939 roku, w nocy z soboty na niedzielę gestapo wraz z policją z Krotoszyna otoczyło klasztor i przeprowadziło rewizję lokalną, ale bez pozytywnego skutku. Następnego dnia o godz. 10.00 gestapo wszystkich zakonników wywiozło do Krotoszyna, na dworzec kolejowy, a stamtąd koleją przewiozło do Generalnej Guberni, do stacji Łaskarzew, pow. Garwolin. Tutaj zakonników wypuszczono z pociągu na wolność i mógł każdy się udać, dokąd chciał z tym zastrzeżeniem, że nie było wolno wracać do Koby-

lina. Jedni więc udali się do swych stron rodzinnych, drudzy zaś znaleźli gościńnię w klasztorach bernardyńskich i reformackich.

Tym samym skonfiskowano całą nieruchomość klasztorną w Kobylinie. Ogród i zabudowania gospodarcze przejął magistrat miasta. Kościół zamknięto i zamieniono go na spichlerz na zboże. Z zakrystii zrabowano sprzęt i szaty liturgiczne, a klasztor z całym mieniem przeszedł na rzecz III Rzeszy i służył rozmaitym celom.

Dnia 13 III 1940 roku gestapo przywiozło do klasztoru grupę dzieci z sierocińca w Wolsztynie, a później też z innych sierocińców np. z Poznania, Pleszewa, Liskowa i Zdun. Dziećmi opiekowały się siostry zakonne z różnych zgromadzeń. Klasztor nosił nazwę: *Jugendlager für polnische Kinder in Koppelstädt, Krs Krotoschin*. Dzieci, u których tutaj stwierdzono komisyjnie pochodzenie nordyckie, odseparowano i wysyłano w głąb Rzeszy celem germanizacji. Reszta dzieci pozostawała w klasztorze aż do rozwiązania „zakładu” przez gestapo tj. do sierpnia 1943 roku.

Dnia 9 IX 1943 roku przywieziono z Berlina (Berlin-Lichter-felda) chłopców gimnazjalistów w liczbie ok. 150 wraz ze swymi wychowawcami i nauczycielami do Kobylina, gdzie w klasztorze mieszkali i kontynuowali naukę do dnia 19 I 1945 roku. Wśród uczniów znajdował się chłopak, którego ojciec esesman pilnował polskiego prymasa, kard. Augusta Hlonda we Francji.

Zwycięska armia radziecka w pogoni za wrogiem w styczniu 1945 roku uwolniła miasto i klasztor, do którego niebawem wrócili wypędzeni zakonnicy.

5. W Miejskiej Górcie

Dopiero po tygodniu od dnia wybuchu wojny 1 IX 1939 roku wkroczyły wojska niemieckie do miasta. Klasztor pozostawiły w spokoju. W powiecie rawickim nie było żadnych działań wojennych. Ojcowie i bracia ulegli panice i w obawie przed wrogiem opuścili klasztor, zostawiając przełożonego klasztoru, o. gwardiana Euzebiusza Huchrackiego z klerykiem fr. Hugolinem Pieprzykiem. Ojcowie Wojciech Kaczmarczyk i Jerzy Czembor wrócili wcześniej z ucieczki, lecz bracia wrócili dopiero po zakończeniu działań wojennych. W pierwszych dniach listopada okupant wydał nakaz zamknięcia kościoła klasztornego z wyjątkiem niedziel.

Dnia 15 II 1940 roku gestapo przywiozło i internowało w naszym klasztorze 18 księży diecezjalnych z powiatów rawickiego i leszczyńskiego. Ta liczba wzrosła w końcu do 35. Zostali też internowani zakonnicy z gwardianem o. Euzebiuszem, na którego gestapo zrzuciło troskę o utrzymanie internowanych i uczyniło odpowiedzialnym za wszystkich.

Od czasu do czasu gestapo nawiedzało klasztor zwłaszcza SS-mann Wolf z Poznania, który odnosił się do o. gw. Euzebiusza z szacunkiem jako b. kapelana Wehrmachtu podczas I wojny światowej. I można powiedzieć, że wizyty

odbywały się spokojnie, bez szykan wobec internowanych ze względu na osobę o. gwardiana, który był człowiekiem odważnym i Niemców się nie bał.

Dnia 22 V 1940 roku wyjechał z klasztoru pierwszy transport księży internowanych do Poznania Port 7, a potem do koncentracyjnych obozów; drugi transport księży i zakonników internowanych odbył się 15 VIII 1940 roku. W pierwszym transporcie znajdowało się 15 księży diecezjalnych i 2 zakonników; w drugim – 3 księży diecezjalnych i 1 zakonnik.

Dnia 1 IV 1941 roku specjalna komisja z Berlina zlikwidowała klasztor na rzecz III Rzeszy, a resztę księży i zakonników internowanych wywieziono do klasztoru oo. benedyktynów w Lubiniu k. Kościana. W tym transporcie było 8 księży diecezjalnych i 5 zakonników.

Po wyjeździe ostatniej grupy księży i zakonników klasztor zamieniono na więzienie (filia Rawicz). Najpierw umieszczono w nim przejściowo kilkanaście Polek więźniarek, które następnie przewieziono do klasztoru w Osiecznej. Na ich miejsce przy końcu kwietnia 1941 roku sprowadzono z Rawicza grupę polskich więźniów, chorych na gruźlicę. Z biegiem czasu powiększała się ich liczba tak, że z braku miejsca lokowano ich w chłodnej, wilgotnej krypcie pod kościołem. Jak wynika z zeznań miejscowej ludności w więzieniu panował surowy regulamin.

Na chorych więźniach przeprowadzano pseudolekarskie doświadczenia w sposób bardzo prymitywny. Ponadto bardzo wymowna jest urzędowa statystyka zgonów. Od 5 X 1941 roku do 16 III 1945 roku zmarło tutaj 455 więźniów. Brak zgonów od maja do października 1941 roku. Zmarłych składano w długich zbiorowych mogiłach na przyklasztornym cmentarzu. Pamięć tych ofiar hitlerowskiego terroru głosi przyszłym pokoleniom duża płyta nagrobna z napisem: „Tu spoczywają Polacy, ofiary hitlerowskiego terroru. Zmarli w latach 1941–1945”.

Kościół klasztorny zamieniono na magazyn, a z zakrystii wykradziono bieliznę kościelną, szaty liturgiczne i naczynia liturgiczne. Jedyne cenną zabytkową monstrancję uratowano dzięki sprytowi więźnia, który przez mur w ogrodzie przekazał ją p. Marii Snela, a którą ona przechowała u siebie do końca wojny, a następnie przekazała franciszkanom.

Klasztor z więźniami został oswobodzony 22 I 1945 roku.

6. W Jarocinie

Fundacja klasztoru w Jarocinie powstała w okresie międzywojennym (1934) i była przeznaczona na budowę również szkoły (kolegium) dla chłopców o programie szkół średnich. Do tej pory kolegium znajdowało się w klasztorze w Kobylinie. W 1938 roku zdążono ukończyć skrzydło projektowanego kompleksu klasztornego, w którym zamieszkali zakonnicy. Przy ulicy zbudowano prowizoryczną kaplicę drewnianą. Budowę kierował o. gwardian Barnaba Stokowy. Dalszy ciąg budowy klasztoru i kolegium przerwała II wojna światowa 1939 roku.

5 IX 1939 roku niemieckie wojsko wkroczyło do Jarocina. Przedtem młodzi ojcowie i bracia pod wpływem paniki opuścili klasztor. O. gw. Barnaba pozostał sam na miejscu. Nie obeszło się bez rewizji domu ze strony okupanta.

4 X 1939 roku gestapo zlikwidowało klasztor na rzecz III Rzeszy, a zakonnikom nakazało przenieść się do Domu Parafialnego przy ul. Św. Ducha. Na skutek szerzącej się akcji eksterminacyjnej ze stron okupanta niektórzy zakonnicy opuścili klasztor, szukając schronienia w rodzinnych stronach lub bratnich prowincjach zakonnych. Ci, którzy pozostali, byli przez jakiś czas zakładnikami, a nawet więźniami.

Zabrany dom klasztorny Niemcy przeznaczyli na przejściowy punkt zboczy wysiedlonych rodzin polskich. W murach klasztoru mieściły się biura miejskie, biuro pracy (*Arbeitsamt*), ośrodek zdrowia i warsztaty montujące silniki dla samolotów.

Kaplicę zamieniono na kuźnię. Paramenta kościelne zabrali przed czasem i przechowali u siebie ludzie, a zdjąwszy z wieżyczki dzwony, zakopali je w ziemi.

W połowie stycznia 1945 roku Jarocin został oswobodzony przez armię radziecką, ścigającą wroga, a do klasztoru wrócili jego właściciele.

Skład osobowy klasztoru w Jarocinie we wrześniu 1939 roku przedstawiał się następująco:

1. o. Barnaba Stokowy (ur. 1898), gwardian i budowniczy klasztoru; aresztowany i więziony 1942 roku w Rybniku, Oświęcimiu i Dachau;
2. o. Mateusz Hatko (ur. 1909), zginął 25 IX 1939 roku w Warszawie;
3. o. Stanisław Kałuża (ur. 1908). Dostał się do niewoli radzieckiej, uwolniony zamieszkał w Lublinie. W 1944 roku wstąpił do armii polskiej jako kapelan wojskowy;
4. br. Hubert Rosenthal (ur. 1882), stolarz, był więziony w Bruczkow;
5. br. Anzelm Niedziela (ur. 1885), kwestarz, przebywał w prowincji św. Jadwigi;
6. br. Maciej Gabryelczyk (ur. 1901), kwestarz, przebywał w prowincji św. Jadwigi;
7. br. Roch Żółciak (ur. 1906), elektryk, przebywał na Opolszczyźnie;
8. br. Fabian Frytz (ur. 1911), kucharz, przebywał na Śląsku;
9. br. Walenty Szczypa (ur. 1908), ślusarz, przebywał na Śląsku;
10. br. Józef Jendrusz (ur. 1909), kowal, tokarz, przebywał na Śląsku;
11. br. Feliks Biedermann (ur. 1910), stolarz, zginął na froncie pod Ciechanowem w 1944 roku;
12. br. Jan Golda (ur. 1913), pomocnik kucharza, przebywał na Śląsku;
13. br. Sebastian Sławski (ur. 1909), pomocnik kucharza, więziony w Bruczkowie.

7. W Chocz, pow. Pleszew

Pierwszy okres po zajęciu Chocz przez Niemców upłynął w spokoju. Dopiero dnia 10 X 1939 roku policja okupanta hitlerowskiego dała się we znaki. Kilku uzbrojonych Niemców z Kalisza przeprowadziło sumienną rewizję w całym

klasztory, ale bez pozytywnego wyniku. Następnie wszystkich zakonników, razem sześciu, przewiozło ciężarówką do Kalisza i umieszczono ich w gmachu pojezuickim. Ustawiono ich w jednym szeregu twarzą do muru, skąd brano pojedynczo na przesłuchanie. Był to tylko pretekst, bo głównie chodziło im o znęcanie się nad Polakami. Wieczorem stali się oni przedmiotem drwin i brutalnej zabawy gestapowców, zakosztowali hitlerowskich pałek. Następnego dnia krwawy korowód się powtórzył. Nareszcie po południu wszystkich odstawiono samochodem do klasztoru.

Jesienią 1940 roku gestapo skonfiskowało klasztor z ogrodem, wskutek czego zakonnicy szukali schronienia na osieroconym probostwie. Odtąd policja coraz bardziej śledziła ruchy duchowieństwa. Ostatecznie zakonnicy, zmuszeni do opuszczenia miejscowości, udali się do Generalnej Guberni, gdzie pozostali do końca wojny.

Kościół klasztorny został zamknięty przez policję w 1941 roku. Zabytkowy, dębowy wystrój zakrystii, cenne stale i ławki z nawy przeznaczono na meble potrzebne na użytek nowych mieszkańców cywilnych klasztoru. Zagrabiono również cały inwentarz liturgiczny zakrystii.

Do pustego klasztoru sprowadzono początkowo koszykarzy, aby dostarczali wyrobów koszykarskich na cele wojenne. Później pod wpływem intensywnego bombardowania Niemiec przez aliantów przeniesiono tu z Berlina internat dziewcząt (*Mädchenheim*). Jego zadaniem było szycie bielizny i ubrań dla żołnierzy niemieckich.

Po oswobodzeniu Chocza w styczniu 1945 roku klasztor wrócił znowu do rąk dawnych zakonników.

Nota: skład personalny klasztoru 1 IX 1939 roku był następujący:

1. o. Dominik Chuchracki (ur. 1905), gwardian;
2. o. Władysław Gawlik (ur. 1901), wikary konwentu;
3. o. Ferdynand Perz (ur. 1913), katecheta;
4. o. Paschalis Pawełczyk (ur. 1900), gość wakacyjny;
5. br. Aureliusz Jańczak (ur. 1891), ogrodnik;
6. br. Piotr Ciupek (ur. 1896), gospodarz;
7. br. Cyprian Lücke (ur. 1906), kucharz.

8. W Wieluniu

Klasztor w Wieluniu spełniał ważne zadanie w organizacji i rozwoju naszej prowincji. Zwrócony Zakonowi w 1921 roku stał się domem nowicjackim do czasu wybuchu II wojny światowej.

W dniu wybuchu wojny, 1 IX 1939 roku wszyscy zakonnicy zostali wczesnie rano przebudzeni wybuchem bomb, zrzuconych przez lotników niemieckich na ludność śródmieścia. Budowle klasztorne nie uległy wprawdzie poważnemu uszkodzeniu, ale wskutek przewidzianej na tym odcinku akcji bojowej, należało je ewakuować.

W czasie działań wojennych klasztor był użytkowany przez oddziały Wehrmachtu i policji. Po zakończeniu wojny i kapitulacji Warszawy przebywało tu kilku zakonników, pracujących w duszpasterstwie wśród ustawicznej inwigilacji przez gestapo.

9 XI 1939 roku czujne gestapo aresztowało magistra nowicjatu, o. Józefa Zająca i o. Tomasza Wolnego i wtrąciło ich do miejscowego więzienia, a następnie przewiozło do Łodzi, do prowizorycznego obozu koncentracyjnego w Radogoszczu. W styczniu 1940 roku zostali jednak zwolnieni z obozu i skazani na wygnanie do Generalnej Guberni, gdzie przebywali do końca wojny w 1945 roku.

W listopadzie 1941 roku, na podstawie ogólnej akcji antykościelnej, cały kompleks klasztorny zajęły oddziały SS i tu zorganizowały własną pijacką kantinę. Ten stan trwał przez całą okupację.

Kościół klasztorny był nadal otwarty, ale dla Niemców (*nur für Deutsche*). Obsługiwał go o. Kapistran Holte i mieszkał w zakrystii. Nad ogrodem rozciągał opiekę magistrat.

Dopiero w styczniu 1945 roku, po zwycięskiej ofensywie radzieckiej, kościół z zdewastowanym klasztorem wrócił do rąk polskich zakonników.

9. W Chorzowie-Klimzowcu

Rezydencja klasztorna w Chorzowie-Klimzowcu pozostała od początku swej działalności (w 1935 roku) na usługach kościoła parafialnego. W 1942 roku zostały określone granice parafii pw. św. Franciszka Asyżu. Jej pierwszym administratorem był o. Bernardyn Grzyśka, który podczas nieobecności prowincjała o. Antoniego Galikowskiego w czasie wojennym był wikariuszem prowincji. Rezydencja chorzowska miała znikomą ilość zakonników.

Niemcy, po wkroczeniu w 1939 roku na teren parafii, nie zwracali zbyt bacznej uwagi na ośrodek parafialny. Dzięki temu udało się ukryć w ciasnych pokojach zakonnych pewną ilość polskich książek, pochodzących z bibliotek jak: Czytelni Ludowej z Królewskiej Huty, Związku Rezerwistów z Chorzowa, Komitetu Tow. Czytelni Ludowych na Bytom, Tarnowskie Góry i Królewską Hutę.

Dnia 9 IX 1940 roku gestapo i Sipo przeprowadziło w całym domu zakonnym ścisłą rewizję, która jednak nie dała pożądaných wyników. Ponoć kogoś szukali. Mimo niebezpieczeństwa narażenia się policji, ukrywano w tych skromnych murach przez dłuższy czas dwóch znanych Polaków – adwokata K. Wystrychowskiego i profesora Jr. Krzykałę.

W kościele odprawiano w niedziele i święta jedną, specjalną, cichą mszę św., która stała się dla ludności symboliczną, powszechnie zwaną mszą św. polską. Na terenie polskiego Górnego Śląska Niemcy uznali tylko takie święta religijne, których przestrzegano w Rzeszy. Gdy przeto w jednym ze świąt zniesionych odważono się odprawić nabożeństwo uroczyste, natychmiast zareagowała policja, wymierzając klasztorowi dotkliwą grzywnę.

Niemcy, zwłaszcza partyjne puzony, sporadycznie wznecali złośliwy ferment antypolski, skierowany przeciw przełożonemu, który nie mając obywatelstwa niemieckiego, stał przecież na czele klasztornej rezydencji w III Rzeszy.

W tak niepewnych warunkach upłynęła okupacja niemiecka aż do wyzwolenia przez armię radziecką w styczniu 1945 roku.

10. W Panewnikach (Katowice 19)

Niemcy, wkroczywszy dnia 3 IX 1939 roku na teren parafii panewnickiej, natychmiast przeprowadzili szczegółową rewizję w kościele i w klasztorze, bo w ustawionych rusztowaniach, potrzebnych do naprawy kościoła, dopatrywali się zamaskowanych stanowisk karabinów maszynowych.

Miejscowy proboszcz, o. Karol Bik-Zdzieszowski, napiętnowany poprzednio przez miejscowych Niemców, znalazł schronienie za granicą. Wstąpił bowiem do Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie i służył jako kapelan wojskowy.

Dnia 20 X 1939 roku partia hitlerowska (NSDAP) wymusiła drogą okrężną odstąpienie części Domu Parafialnego na urządzenie partyjnego biura rejonowego.

Na podstawie akcji przesiedleńczej nastąpiła konfiskata:

1. Parafialnego Domu Związkowego dnia 6 IX 1940 roku;
2. połowy klasztoru dnia 6 IX 1940 roku;
3. reszty klasztoru z inwentarzem dnia 29 X 1940 roku.

Zajęcie budowli klasztornych równało się rozwiązaniu domu macierzystego prowincji, bo zakonników brutalnie pozbawiono dachu nad głową i skazano na tułaczkę. W ogołoconych murach ulokowano 400 Niemców, przesiedlonych z dalekiej Bukowiny i Mołdawii. Jedynie kilku ojców mogło pracować przy parafii klasztornej.

Jakkolwiek pocieszano ludność, że zatrzymanie przesiedleńców w zarekwirowanych domach jest przewidziane na krótki okres, to jednak fale drakońskich wywłaszczeń zaprzeczały temu, a nic poza tym nie wskazywało, że ten przykry stan wnet ulegnie zmianie, co też następne lata niedwuznacznie potwierdziły. Bo budowle zostały opróżnione z przesiedleńców dopiero przed zbliżającym się frontem.

Dnia 28 IV 1942 roku zdjęto z wieży kościelnej cztery dzwony, przeznaczone na cele wojenne.

Nareszcie zwycięska ofensywa armii radzieckiej oswoodziła 28 I 1945 roku Katowice-Panewniki. Po południu tegoż dnia odprawiono w kościele dziękczynne nabożeństwo. Klasztor macierzysty prowincji znowu znalazł się w rękach przedwojennych polskich gospodarzy.

11. W Rybniku

Placówka rybnicka powstała w 1924 roku z myślą utworzenia przy niej kolegium (Niższe Seminarium Duchowne) dla chłopców z terenu śląskiego. Obecny kościół i klasztor zbudowano w latach 1927–1937. W klasztorze mieściło się kolegium.

Na podstawie relacji o. Tytusa Semkło z dnia 15 XI 1993 roku armia niemiecka wkroczyła do miasta już 1 IX 1939 roku. Do klasztoru jednak Niemcy nie weszli, bo „obronili nas niemieccy przyjaciele”. Za to weszli do oo. werbiistów i aresztowali z nich niektórych.

Skład osobowy klasztoru naszego przedstawiał się wówczas następująco:

1. o. Rafał Biekierz (ur. 1908) – gwardian i rektor kolegium;
2. o. Kolumban Sobota (ur. 1881) – wikariusz prowincji i wikariusz domu;
3. o. Pankracy Dombek (ur. 1889) – misjonarz ludowy i rekolekcjonista;
4. o. Norbert Chudoba (ur. 1903) – student dziennikarstwa w Warszawie;
5. o. Rajmund Mika (ur. 1910) – misjonarz ludowy i rekolekcjonista;
6. o. Tytus Semkło (ur. 1911) – prefekt i lektor kolegium;
7. o. Romuald Warzecha (ur. 1912) – lektor kolegium;
8. o. Kazimierz Jezierski (ur. 1911) – stacjonariusz;
9. br. Egbert Procek (ur. 1875);
10. br. Cyriak Górczyński (ur. 1910);
11. br. Salwator Nagi (ur. 1913).

W tym czasie przebywali przejściowo: o. Mateusz Hatko, o. Barnaba Stokowy, gwardian jarociński, i o. Marcin Szawerna, przybyły z kresów wschodnich Polski, gdzie pracował wśród unitów.

Podczas okupacji hitlerowskiej placówka rybnicka ostała się, ponieważ w 1941 roku otrzymała z Kurii Biskupiej w Katowicach rangę parafii (*Kuratie*). Jednak pomieszczenia kolegium zajęło wojsko niemieckie. W klasztorze i w parafii przyklasztornej pracowali ojcowie: Rafał Bekierz, Kolumban Sobota, Norbert, Rajmund i Kazimierz. Ten stan trwał do 1945 roku.

Dnia 26 I 1945 roku – pisze o. Tytus – zajęli klasztor pierwszy raz Rosjanie, zostali jednak po paru dniach wypędzeni przez Niemców. Zakonników wywieziono do Niedobczyc. W klasztorze został chory i ukryty br. Egbert Procek. Pojawił się też z ukrycia o. Tytus, jako p. Markus Pielok aus Panewnik, który oświadczył Niemcom, że uciekł przed Rosjanami, by pilnować klasztoru w Rybniku.

Do początków marca klasztor rybnicki był *Niemandsland* – ziemią niczyją. Potem „oswobodzili go definitywnie” ze wszystkiego Rosjanie.

Zakonnicy wrócili z Niedobczyc do Rybnika, do swego klasztoru. Dzięki o. Tytusowi zachowały się paramenta kościelne, pretiosa i część wiktuałów.

Placówka rybnicka nie poniosła wielkich szkód personalnych i materialnych.

2. Straty prowincji pod względem biologicznym

W czasie okupacji hitlerowskiej prowincja poniosła dotkliwe straty biologiczne. Wprawdzie najeźdźca nie zdołał wszystkim jednostkom zadać śmiertelnego ciosu, lecz brutalne jego zarządzenia praktycznie równały się ze skazaniem prowincji na wymarcie. Pozbawiono ją bowiem najelementarniejszej, swobodnej i uspołecznionej organizacji życiowej. Świadczą o tym niezbitce wymowne fakty:

1. rozwiązano kolegium humanistyczne (Niższe Seminarium) w Kobylinie, składające się z ok. 100 uczniów i zagrabiono całe jego wyposażenie;
2. rozwiązano nowicjat we Wieluniu, a jego kierownika, mistrza, aresztowano i wysiedlono do Generalnej Guberni;
3. zlikwidowano studium teologiczne we Wronkach i jego wydział filozoficzny w Osiecznej k/Leszna;
4. sparaliżowano celową działalność aktualnych członków przez zakaz prowadzenia wspólnego życia zakonnego w ramach społecznie zorganizowanej komórki prowincjalnej. Zakonnikom bezprawnie wyrzuconym z klasztorów przypadł różny los.

a) Lista zakonników, którzy ponieśli śmierć z rąk okupanta lub pod wpływem działań wojennych w latach 1939–1943

1. BIEDERMANN Alfred (br. Feliks), ur. 1910, zginął na froncie 26 X 1944 roku pod Ciechanowem, pochowany w Grominie.
2. FLUDER Wacław (br. Ferdynand), ur. 1912, zamordowany 24 III 1945 roku w Nysie, tamże pochowany.
3. FRONCEK Jan (br. Kazimierz), ur. 1912, zamordowany 24 III 1945 roku w Nysie, tamże pochowany.
4. GRZEGORCZYK Franciszek (fr. Tadeusz, subdiakon), ur. 1911, zginął 25 IX 1939 roku w Warszawie, pochowany tamże.
5. HATKO Franciszek (o. Mateusz), ur. 1909, zginął 25 IX 1939 roku w Warszawie, tamże pochowany.
6. HUCHRACKI Józef (o. Euzebiusz), ur. 1885, zagazowany 6 V 1942 roku w KZ Dachau.
7. HUPA Wiktor (o. Fortunat), ur. 1912, poległ jako kapelan Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie 20 VIII 1944 roku w bitwie pod FalaiseChambois w Normandii.
8. KASPERCZYK Franciszek (br. Rajmund), ur. 1893, zamordowany w klasztorze w Nysie 24 III 1945 roku, pochowany tamże.
9. MISIEK Franciszek (br. Roman), ur. 1907, zginął jako jeńiec w niewoli w 1940 roku na Wschodzie.
10. PALLA Hermenegild (o. Bogumił), ur. 1908, kapelan Strzelców Karpackich na Bliskim Wschodzie, zginął 7 IV 1942 roku w katastrofie kolejowej w Palestynie (Gaza), pochowany na cmentarzu wojskowym w Jerozolimie.

11. ROSMUS Jerzy (o. Cyprian), ur. 1914, zginął na froncie 6 XII 1942 roku pod Rżewem, pochowany w Szytiszewka.
12. SZLACHCIAK Wojciech (br. Gerard), ur. 1907, zaginął bez śladu w 1940 roku, prawdopodobnie zastrzelony przez hitlerowców.
13. SZMUK Wiktor (fr. Pacyfik, diakon), ur. 1914, zginął na froncie pod Grodnem 25 VI 1941 roku.
14. WACULIK Gerard (o. Fabian), ur. 1910, poległ jako kapelan Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie 19 IV 1945 roku w bitwie pod Gaiano we Włoszech, pochowany na cmentarzu wojskowym w Bolonii.
15. WEGNER Feliks (br. Dionizy), ur. 1913, zamordowany w klasztorze w Nysie 24 III 1945 roku, tamże pochowany.

b) Lista wywiezionych do obozów koncentracyjnych

1. BOROWICZ Klemens (o. Anaklet), ur. 1906, aresztowany 29 V 1942 roku w Żmigrodzie, więziony w Poznaniu Fort 7 i KZ Dachau.
2. CHUCHRACKI Józef (o. Dominik), ur. 1905, aresztowany 18 VI 1942 roku w Krakowie i więziony na Montelupich, w KZ Oświęcim, Leonberg k. Stuttgartu.
3. CZEMBOR Franciszek (o. Jerzy), ur. 1908, aresztowany w Miejskiej Górze, więziony w Poznaniu Fort 7, w KZ Dachau i Gusen.
4. CZYŻ Franciszek (o. Anzelm), ur. 1910, aresztowany 14 VII 1942 roku w Radomiu i więziony w KZ Oświęcim, Buchenwald i Harzungen.
5. DWORNIK Stanisław (o. Klemens), ur. 1915, aresztowany 20 IV 1944 roku w Lipowcu i więziony w Cieszynie, Wrocławiu i w KZ Gross-Rosen i Nordhausen „Dora”.
6. FRANKIEWICZ Paweł (o. Edward), ur. 1905, aresztowany 17 01 1940 roku w Osiecznej, więziony w Lesznie, Poznaniu Fort 7, w KZ Sachsenhausen i Dachau.
7. HUCHRACKI Józef (o. Euzebiusz), ur. 1885, aresztowany 15 II 1940 roku w Miejskiej Górze, więziony w Poznaniu Fort 7 i KZ Dachau.
8. KACZMARCZYK Karol (o. Wojciech), ur. 1904, aresztowany 15 II 1940 roku w Miejskiej Górze, więziony w Poznaniu Fort 7, w KZ Buchenwald i Dachau.
9. KANERT Alfred (br. Adiut), ur. 1910, aresztowany 13 VIII 1940 roku we Wronkach i więziony w Poznaniu Fort 7 i w KZ Buchenwald.
10. KUREK Hubert (o. Paweł), ur. 1907 roku, aresztowany 7.10.1941 roku w Osiecznej, więziony w Poznaniu Fort 7, i w KZ Dachau.
11. MICHAŁSKI Hieronim (o. Daniel), ur. 1908, aresztowany 7 XI 1939 roku w Tarnowie i więziony w KZ Oświęcim i Dachau.
12. PIEPRZYK Franciszek (kleryk subd. fr. Hugolin), ur. 1914, aresztowany 15 II 1940 roku w Miejskiej Górze, więziony w Poznaniu Fort 7 i w KZ Dachau.
13. SOBOTA Józef (br. Czesław), ur. 1905, aresztowany 13 VIII 1940 roku we Wronkach i więziony w Poznaniu Fort 7 i w KZ Buchenwald.

14. STOKOWY Ignacy (o. Barnaba), ur. 1898, aresztowany 26 IX 1942 roku w Rybniku i więziony w Katowicach, w KZ Oświęcim i Dachau.
15. SZYMCZAK Wincenty (o. Piotr), ur. 1913, aresztowany 13 VIII 1940 roku we Wronkach, więziony w Poznaniu Fort 7 i w KZ Buchenwald i Dachau.
16. TIC Paweł (o. Idzi), ur. 1914, aresztowany 13 VIII 1940 roku we Wronkach, więziony w Poznaniu Fort 7 i w KZ Buchenwald i Dachau.
17. TYMA Czesław (o. Ireneusz), ur. 1905, aresztowany 6 X 1941 roku w Pako-
ści, więziony w Inowrocławiu i w KZ Dachau.

c) Lista wtrąconych do więzień hitlerowskich lub internowanych
w latach 1939–1945

1. KAŁUŻA Karol (o. Stanisław), ur. 1908, internowany przez ZSRR we wrześ-
niu 1939 roku i więziony przez 5 miesięcy tamże.
2. KURKA Emil (br. Leonard), ur. 1872, aresztowany 15 II 1940 roku w Miejskiej Górcie, internowany w Miejskiej Górcie i Lubiniu k. Kościana.
3. LISSY Franciszek (br. Marcelli), ur. 1872, aresztowany 15 II 1940 roku w Miejskiej Górcie, internowany w Miejskiej Górcie i w Lubiniu k. Kościana.
4. GLENSK JÓZEF (o. Innocenty), ur. 1906, aresztowany w grudniu 1941 ro-
ku w Warszawie, więziony na Pawiaku 6 miesięcy.
5. LEWANDOWICZ Florian (o. Julian), ur. 1912, aresztowany w grudniu 1941
roku w Warszawie, więziony na Pawiaku 6 miesięcy.
6. LUBIK Edmund (o. Ambroży), ur. 1906, aresztowany 16 IV 1941 roku i wię-
ziony 4 tygodnie we Wrocławiu.
7. PIEPRZKA Tomasz (br. Bonawentura), ur. 1890, aresztowany 15 II 1940 roku
w Miejskiej Górcie, internowany w Miejskiej Górcie i w Lubiniu k. Kościana.
8. ROSENTHAL Karol (br. Hubert), ur. 1882, aresztowany w lutym 1940 roku
w Jarocinie, internowany w Bruczkowie k. Gostynia Włkp.
9. SŁAWSKI Mieczysław (br. Sebastian), ur. 1909, aresztowany w lutym 1940
roku w Jarocinie, internowany w Bruczkowie k. Gostynia Wkp.
10. WOLNY Albin (o. Tomasz), ur. 1907, aresztowany 8 XI 1939 roku w Wie-
luniu, więziony w Łodzi-Radogoszczu.
11. WÓJCIAK Bolesław (br. Izidor), ur. 1916, aresztowany 15 II 1940 roku
w Miejskiej Górcie i tam internowany do 1 IV 1941 roku.
12. ZAJĄC Jan (o. Józef), ur. 1905, aresztowany 8 XI 1939 roku w Wieluniu,
więziony w Łodzi-Radogoszczu, zwolniony razem z o. Tomaszem Wolnym
13 I 1940 roku.

d) Osobną grupę tworzą ojcowie kapelani Wojska Polskiego, którzy z dala od ojczyzny krzepili na duchu polskich żołnierzy, walczących na różnych frontach

1. BIK-ZDZIESZOWSKI Emanuel (o. Karol), ur. 1887, proboszcz parafii Katowice-Panewniki, był zmuszony w pierwszych dniach wojny 1939 roku opuścić kraj; kapelan kpt Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie; był kapelanem pułkowym 14. Pułku Kawalerii Pancernej (Pułk Jazłowiecki). Zmarł nagle 29 VIII 1941 roku w Newtyle k. Edynburga i spoczywa na cmentarzu wojskowym w Perth.
2. CZEMBOR Franciszek (o. Jerzy), ur. 1908, kapelan kpt PSZ na Zachodzie od 1944 roku w W. Brytanii; kapelan lotników polskich w Anglii; zwolniony z RAF-u w 1949 roku.
3. DAMBEK Alfons (o. Bronisław), ur. 1906, kapelan kpt 56. Pułku Piechoty w Krotoszynie; w bitwie nad Bzurą w 1939 roku dostał się do niewoli i jako jeńiec przebywał w obozach Jenieckich w Obertreskau, Otten, Prenzlau i Grosa-Rosen, w 1945 roku przeniósł się do Holandii, gdzie opiekował się byłymi jeńcami wojennymi i polskimi uchodźcami. Zmarł w Harlem 12 III 1959 roku, pochowany w Brunssum (Holandia).
4. GRZONDZIEL Rafał (o. Ignacy), ur. 1912, kapelan kpt 3. Baonu Strzelców Karpackich; brał udział w walkach na froncie włoskim od Monte Cassino aż do Bolonii; kawaler orderu *Virtuti Militari*.
5. HUPA Wiktor (o. Fortunat), ur. 1912, kapelan kpt 9. Baonu Strzelców I Dywizji Pancernej; zginął 20 VIII 1944 roku na polu chwały w bitwie pod Falaise, w Normandii, i pochowany na cmentarzu wojskowym w Langannerie (Francja); pośmiertnie mianowany starszym kapelanem (mjr) i odznaczony Krzyżem *Virtuti Militari*.
6. KAŁUŻA Karol (o. Stanisław), ur. 1908, kapelan dywizyjny I Dywizji Artylerii Przeciwlotniczej I. Armii WP; uczestniczył w walkach o wyzwolenie Warszawy, przy zdobyciu Berlina; odznaczony Krzyżem *Walecznych*, *Złotym Krzyżem Zasługi*.
7. PALLA Hermenegild (o. Bogumił), ur. 1903, kapelan kpt 3. Baonu Strzelców Karpackich na Bliskim Wschodzie i Afryce; zginął w katastrofie kolejowej 27 III 1942 roku w Gazie (Palestyna) i spoczywa na cmentarzu wojskowym w Ramleh k. Liddy; odznaczony Krzyżem *Walecznych*.
8. SZAWERNA Rudolf (o. Marcin), ur. 1912, kapelan kpt 3. Dywizji Strzelców Karpackich; uczestniczył w bitwie o Monte Cassino, o Bolonię; mianowany starszym kapelanem (mjr) i odznaczony Krzyżem *Walecznych* (dwa razy), *Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami*.
9. WACULIK Gerard (o. Fabian), ur. 1910, kapelan kpt Samodzielnej Kompanii Komandosów 2. Korpusu PSZ na Zachodzie; poległ na polu chwały przy forsowaniu rzeki Gaiano w bitwie o Bolonię (Włochy) 19 IV 1943 roku,

spoczywa na cmentarzu wojskowym w Bolonii; odznaczony Krzyżem *Virtuti Militari*.

Członkowie prowincji, którzy nie przebywali w więzieniach i obozach koncentracyjnych, po konfiskacie klasztorów przez hitlerowców byli zmuszeni przyjąć postawę wyczekującą. Na 186 zakonników prowincji znalazło schronienie:

1. w Generalnej Guberni: 15 ojców;
2. na terenach III Rzeszy:
  - a) zajętych pracą parafialną 10 ojców i 11 braci;
  - b) szukających ukrycia 11 członków;
3. poza prowincją 15 kleryków i 3 braci;
4. w cywilnych zakładach pracy 105 braci.

Ofiary, jakie prowincja poniosła w czasie okupacji hitlerowskiej, potwierdzają ogólne, zasadnicze ustosunkowanie się okupanta do wyznań i życia religijnego na obszarach wschodnich, przyłączonych do Rzeszy.

Duchowieństwo zakonne traktowano na nich na równi z duchowieństwem diecezjalnym i polską inteligencją, jako specyficzny czynnik kształtowania polskiej świadomości narodowej, i dlatego w myśl decyzji Führera, ujawnionej na odprawie OKW w dniu 12 IX 1939 roku w Jełowie (Ilnau), woj. opolskie, należało je wyniszczyć materialnie i biologicznie. Faktycznie to pociągnięcie wyjaśnia politykę eksterminacyjną hitleryzmu wobec Kościoła rzymskokatolickiego jako wiekowego filara polskości. Przesłanki jednak ideologiczne barbarzyńskiego uderzenia na wyznania religijne sięgają wbrew twierdzeniom niektórych autorów daleko wstecz, bo okresu formacji światopoglądu samego Hitlera w Wiedniu. Wtedy to już zapadł zuchwale nieodwołalny wyrok na dwie największe plagi Europy, które on formalnie określił dopiero w latach 1941/42 pod wpływem zbliżającej się klęski, jak przekazuje Martin Bormann. Według wodza III Rzeszy „najwyższym ciosem, jaki spadł na ludzkość, był chrystianizm [...] chrystianizm to wynalazek chorych umysłów [...] świat starożytny był dlatego tak czysty i beztroski i pogodny, bo nie znał dwóch wielkich plag: syfilisu i chrześcijaństwa”.

A przypadek sprawił, iż Führer nie mógł lepiej wyrazić swego długofalowego, ideologicznego programu antyreligijnego, niż to uczynił już poprzednio, przed wielu laty, będąc w roli „dziwnego” pomocnika przedsiębiorstwa żelaznego w Duisburg-Meidrich, wiosną 1914 roku. A więc wtedy, gdy nie istniejąca jeszcze Polska nie mogła zaprzętać jego głowy wojną eksterminacyjną. W tym właśnie okresie, gdy pewnej niedzieli Tomasz Pieprzka (współtowarzysz Hitlera w fabrycznym hotelu noclegowym, a dziś nasz br. Bonawentura, franciszkanin), zaczepiony przez Adolfa, wskazał mu na niedzielny obowiązek religijny, wówczas rozwścieczony – przyszedł wódz III Rzeszy – ze złowieszczym cynizmem warknął przez zęby: *Und du glaubst noch an so was! Wenn ich mal Reichskanzler werde, schaffe ich alles ab!* W przekładzie polskim: „I ty jeszcze w to wierzysz! Gdy będę kiedyś kanclerzem Rzeszy, wszystko to zlikwiduję!”

Uzupełnienie dotyczące powojennych losów w/w. zakonników prowincji
Wniebowzięcia NMP w Polsce⁴

- BOROWICZ Klemens (o. Anaklet) nie wrócił z obozu do kraju, lecz zamieszkał u franciszkanów w Anglii; zmarł 27 XII 1939 roku w Laxton Hall i tam jest pochowany.
- CHUCHRACKI Józef (o. Dominik) wrócił z obozu do kraju, jednak opuścił nasz zakon i jako ks. diecezjalny pracował w diecezji opolskiej, w Mikulczycach na Śląsku.
- CZEMBOR Franciszek (o. Jerzy) nie wrócił do kraju; przebywał w USA i w Izraelu; wróciwszy do kraju schorowany w 1970 roku zmarł 13 I 1971 roku w Panewnikach i tamże pochowany.
- CZYŻ Franciszek (o. Anzelm) wrócił z obozu do kraju; ostatnio zamieszkał w Kobylinie, gdzie był rektorem U. Sem. Duch. (kolegium); w wypadku motocyklowym zmarł w Trzebnicy 24 V 1958 roku, pochowany w Panewnikach.
- DAMBEK Alfons (o. Bronisław) nie wrócił z oflagu do kraju, lecz zamieszkał w Holandii; był rektorem Polskiej Misji Katolickiej w Holandii; zmarł 12 III 1959 roku w Heerlen, a pochowany jest w Brunasum.
- DWORNIK Stanisław (o. Klemens) wrócił z obozu do kraju; ostatnio zamieszkał w Panewnikach; zmarł 12 XII 1979 roku i tamże pochowany.
- FRANKIEWICZ Paweł (o. Edward) wrócił z obozu do kraju; był profesorem w naszym Studium Filozoficznym w Opolu i zmarł 29 IV 1990 roku w Opolu i tam jest pochowany.
- GLENSK Józef (o. Innocenty) ostatnio zamieszkał w St. Panewnikach i tam zmarł 15 VII 1990 roku, a pochowany jest w Panewnikach.
- KACZMARCZYK Karol (o. Wojciech) wrócił z obozu do kraju; mieszkał ostatnio w Opolu, gdzie zmarł 17 XI 1983 roku i tam jest jego grób.
- KUREK HUBERT (o. Paweł) wrócił z obozu do kraju; ostatnio przebywał w Opolu, gdzie zmarł 30 V 1975 roku i tam jest pochowany.
- LEWANDOWICZ Florian (o. Julian) obecnie mieszka w Poznaniu na Garbarach i oddaje się malarstwu artystycznemu.
- LUBIK Edmund (o. Ambroży) przeszedł do prow. św. Jadwigi; jest profesorem dogmatyki w naszym WSD w Panewnikach; obecnie mieszka w Raciborzu, ul. Sudecka 27.
- MICHALSKI Hieronim (o. Daniel) wrócił z obozu do kraju; ostatnio zamieszkał w Rybniku i tam zmarł 9 II 1981 roku, tam również jest pochowany.
- STOKOWY Ignacy (o. Barnaba) wrócił z obozu do kraju; ostatnio zamieszkał w Opolu; zmarł 28 X 1963 roku, a jego grób znajduje się w Panewnikach.
- SZYMCZAK Wincenty (o. Piotr) wrócił do kraju; ostatnio zamieszkał w Osiecznej, zmarł 16 II 1990 roku i tam jest pochowany.

⁴ Zebrał i zestawił w maju 1990 roku o. Hugolin Pieprzyk OFM.

- TIC Paweł (o. Idzi) wrócił do kraju; ostatnio zamieszkał w Panewnikach, ul. Panewnioka 76.
- TYMA Czesław (o. Ireneusz) wrócił do kraju, lecz opuścił zakon i jako ks. diecezjalny ostatnio pracował w archidiecezji poznańskiej; zamieszkał w Poznaniu i tam zmarł.
- WOLNY Albin (o. Tomasz) opuścił zakon i jako ks. diecezjalny pracował w archidiecezji wrocławskiej.
- ZAJĄC Jan (o. Józef) mieszkał ostatnio w Panewnikach, gdzie zmarł 23VI 1962 roku i tam jest pochowany.
- PIEPZYK FRANCISZEK (fr. Hugolin) uwolniony z obozu udał się do Rzymu; tam wyświęcony na kapłana 21 XII 1946 roku wrócił do kraju; obecnie zamieszkał w Osiecznej, ul. Krzywińska 13.
- KANERT Alfred (br. Adiut) wrócił z obozu; ostatnim miejscem jego pobytu było Opole; zmarł 6 XI 1951 roku, a jest pochowany w Panewnikach.
- KURKA Emil (br. Leonard) ostatnio zamieszkał w Raciborzu; zmarł 4 X 1994 roku i tam jest pochowany.
- LISSY Franciszek (br. Marcei) mieszkał ostatnio w Panewnikach i tam zmarł 29 VI 1946 roku; jest pochowany w Panewnikach.
- PIEPZKA Tomasz (br. Bonawentura) mieszkał ostatnio w Poznaniu; zmarł 17 III 1976 roku, a jego grób znajduje się w Kobylinie.
- ROSENTHAL Karol (br. Hubert) mieszkał ostatnio w Opolu; zmarł 1 XI 1971 roku i tam jest pochowany.
- SŁAWSKI Mieczysław (br. Sebastian) mieszkał ostatnio w Kobylinie i tam zmarł 6 IV 1932 roku i tam też jest pochowany.
- SOBOTA Józef (br. Czesław) wrócił z obozu do kraju, lecz wystąpił z zakonu i zamieszkał w Poznaniu.
- WÓJCIAK Bolesław (br. Izydor) ostatnio mieszkał w Poznaniu i tam też zmarł 4 I 1971 roku, a grób jego znajduje się w Osiecznej.

1929 roku, dnia 12 IX, w Jehowie pow. Opole Naczelne dowództwo niemieckiego Wehrmachtu (OKW) w głównej kwaterze Führera, w specjalnym pociągu, omawia:

1. problem ukraiński;
2. sprawy propagandy;
3. wyniszczenie polskiej inteligencji i duchowieństwa;
4. bombardowanie Warszawy;
5. wypowiedzi z Hitlerem na czele na temat frontu zachodniego.

Dokument oryginalny, w języku niemieckim, maszynopis, czarnymi literami, na białym papierze, niektóre partie silnie ściemniałe, z tekstem niemal nieczytelnym, Norymberga, Archiwum Państwowe, Nürnberger Kriegsverbrecherprozess 1945–1946, PS – 3047. Dokument dotychczas nieopublikowany, udostępniono na podstawie wniosku autora z 1 X 1970 roku do bawarskich czynników ministerialnych. Fotokopia, 30 × 21, w posiadaniu autora.

Aktenvermerk

über die Besprechung im Führerzug am 12.9.1939 in Ilnau.
(Die „wörtlich“ wiedergegebenen Ausserungen des Führers sind nach Gedächtnisnotizen niedergelegt, die von dem ebenfalls anwesenden Chef Abw. II gemacht wurden.// VcAdmiral Canaria)

I. Ukrainer Frage:

Reichsaussenminister von Ribentrop eröffnete mir unmittelbar nach der Begrüssung seine Ansichten über die politischen Lösungsmöglichkeiten des deutsch-polnischen Krieges. In der daran anschliessenden Besprechung im Arbeitswaggon des Generaloberst Keitel wurden diese Lösungsmöglichkeiten vom Chef O.K.W. wie folgt zusammenfassend erläutert:

Fall 1 – Es kommt zu einer vierten Teilung Polens, wobei Deutschland sein Desenteressement für den Raum östlich der Linie Narew – Weichsel – San zu Gunsten der Sowjet-Union ausspricht.

Fall 2 – Es bildet sich ein selbständiges Restpolen (die dem Führer sympatischste Lösung, weil er dann mit einer polnischen Regierung den Ostfrieden aushandeln kann).

Fall 3 – Restpolen zerfällt.

A) Litauen wird das Wilnaer Gebiet angeboten.

B) Die galizische und polnische Ukraine wird selbständig (Einverständliche ausserpolitische Regelung mit der Sowjet-Union vorausgesetzt).

Für den Fall 3 B hätte ich meine Vorbereitungen mit den Ukrainern soweit zu treffen, dass bei einer Auslösung dieses Falles durch die Organisation Malnyk (O.U.N.) ein Aufstand in der galizischen Ukraine angebracht, der sich die Vernichtung des Polentums und der Juden zum Ziele setzt.

Eine politische Ausweitung dieser Bewegung in der Richtung der Sowjet-Ukraina (Gross-Ukrainische Idee), muss unbedingt verhindert werden.

II. Propaganda

Ich besprach nun mit Generaloberst Keitel die Regelung der Propagandaangelegenheiten.

Nach der nunmehr zwischen dem Reichsaussenminister und Dr. Goebbels in dieser Frage erfolgten vollen Einigung werden zu den Propaganda-Komp. auch Vertreter des A.A. entsandt, die alles einlaufende Prop.Mat. einsehen und auch Wünsche äussern können. (Verbindungsmann zum A.A.)

Verantwortlich für die Führung der Propaganda bleibt jedoch ausschliesslich der Chef der Propaganda-Komp.

III. Erschiessungen

Ich machte Generaloberst Keitel darauf aufmerksam, dass ich davon Kenntnis habe, dass umfangreiche Füsilierungen in Polen geplant seien und dass insbesondere der Adel und die Geistlichkeit ausgerottet werden sollen. Für diese Methoden werde die Welt schliesslich doch auch die Wehrmacht verantwortlich machen, unter deren Augen diese Dinge geschähen.

Generaloberst Keitel erwiderte hierauf, dass diese Sache bereits vom Führer entschieden sei, der dem Ob.d.K. klargemacht habe, dass, wenn die Wehrmacht hiermit nichts zu tun haben wolle, sie es auch hinnehmen müsse, dass S.S. und Gestapo sodann ihr in Erscheinung treten. Es werden daher in jedem Militärbezirk, neben dem Militär- auch ein Zivil-Berehlshaber eingesetzt werden. Letzterem würde eben die „volkstümliche Ausrottung“ zufallen. (Politische Flurbereinigung)

IV. Bombardierung Warschau

Auf meinen Hinweis über die ungünstigen aussenpolitischen Folgen dieser Massnahme, erwiderte Generaloberst Keitel, dass diese Dinge zwischen dem Führer und dem Generalfeld-marschal Göring unmittelbar ausgemacht worden seien. Der Führer telephoniere häufig mit Göring. Manchmal bekomme er (Keite Kenntnis von dem Inhalt des Gespräches, aber nicht immer).

V. Erklärungen des Führers

Während dieser Besprechung erschien der Führer und fragte mich sofort, was für Nachrichten ich aus dem Westen habe.

Ich erwiderte, dass wir aus allem uns vorliegen dem Meldungen und Berichten darauf schliessen müssen, dass die Franzosen – vor allem im Raume Saarbrücken – Truppen und Artillerie zusammenziehen, um systematisch und methodisch den Grossangrif vorzubereiten. Ich hätte im Übrigen alles eingeleitet, damit wir ehestens über den Raum und die Richtung dieses Angriffes Nachricht bekämen.

Darauf der Führer: „Ich kann mir nicht denken, dass der Franzose gerade im Raume Saarbrücken, wo unsere Stellung am stärksten ist, angreifen sollte, Wir haben dort unsere A. – Werke und ausserdem trifft er (der Franzose) dort auf eine zweite und dritte Stellung, die womöglich noch stärker ausgebaut ist. Ich halte für unseren schwächsten Punkt den Bienwald und Pfälzerwald, obzwar mir entgegengehalten wurde, dass ein Angriff gegen eine Waldzone aussichtslos sei. Ich bin da anderer Ansicht.

Möglich sind noch ein „Abenteuer“ über den Rhein, doch da haben wir bereits vorgebaut – und ein Angriff über Belgien und Holland, also eine Neutralitätsverletzung, die ich nicht für wahrscheinlich halte.

Die Vorbereitungen für einen Gross-Angriff gegen den Westwall erfordern aber Zeit“.

Generaloberst Keitel und General Jodel stimmen diesen Gedankengängen des Führers zu und letzterer führt noch aus, dass die artilleristische Vorbereitung eines Gross-Angriffes mindestens drei bis vier Wochen in Anspruch nehme, der Angriff selbst also in den Oktober fiele.

Darauf der Führer fortfahrend: „Ja und im Oktober ist es schon recht kalt und unsere Leute sitzen dann in den geschützten Bunkern, während die Franzosen im Freien liegen und angreifen müssen. Sollte der Franzose aber selbst an irgend einem schwächeren Punkt des Westwalles durchkommen, so haben wir inzwischen aus dem Osten unsere Divisionen herübergebracht, die ihm eine «Abreibung» geben werden, dass im Hören und Sehen vergeht.

Bleibt also nur der Weg über Belgien und Holland, an den ich nicht glaube, aber unmöglich ist es nicht, daher heisst es aufpassen“.

Damit wendete sich der Führer wieder unmittelbar an mich und forderte zu schärfsten Beobachtung aller Vorgänge in diesen neutralen Ländern auf.

1939 roku, dnia 22 VIII w Obersalzberg (w kwaterze)

Adolf Hitler przemawia do wyższych dowódców wojskowych, dając dokładny obraz niemieckich zamierzeń eksterminacyjnych dotyczących Polski. Przemówienie zachowane w trzech wersjach, ujawnionych po raz pierwszy w czasie procesu norymberskiego. Druga i trzecia wersja odnosi się niemal wyłącznie do Polski. Drugą wersję przekazuje oryginalny dokument Norymberski 1014-PS.

Trzecią wersję: dokument Norymberski L-3.

Wszystkie wersje zob. Tadeusz Cyprian i Jerzy Sawicki, *Nie oszczędzać Polski*, Warszawa 1962, s. 42–46.

Dokument 1014-PS:

[...] Zniszczenie Polski jest na pierwszym planie. Zadaniem naszym jest zniszczenie żywych sił nieprzyjaciela, a nie dotarcie do określonej linii. Nawet gdyby wojna wybuchła na zachodzie, zniszczenie Polski musi być zasadniczym celem. Decydować się trzeba szybko z powodu pory roku.

Dam propagandzie jakiś powód dla uzasadnienia wybuchu wojny, mniejsza o to, czy wiarogodny, czy nie. Nikt nie będzie pytał później zwycięzcy o to, czy mówił prawdę, czy nie. Ważną rzeczą w wojnach jest nie prawo, lecz zwycięstwo.

Nie miejcie litości, bądźcie brutalni! Osiemdziesiąt milionów ludzi musi otrzymać, co im się należy. Ich egzystencja musi być zapewniona. Najsilniejszy ma prawo za sobą. Stosujcie jak największą surowość!

[...] Celem wojskowym jest zupełne zniszczenie Polski. Główną zaś rzeczą jest szybkość. Należy ścigać nieprzyjaciela aż do kompletnego zniszczenia. [...]

Dokument L:

[...] Nasza siła leży w naszej szybkości i brutalności. Dżingischan spowodował śmierć milionów kobiet i dzieci decyzją swej woli i w pogodzie ducha, a historia widzi w nim jedynie wielkiego twórcę państwa. Nic mnie nie obchodzi,

co o mnie myśli słaba, zachodnia cywilizacja. Wydałem rozkazy i każę rozstrzelać każdego, kto pisnie słowo krytyki wobec zasady, że wojna nie ma za zadanie dojścia do pewnej linii, lecz fizyczne zniszczenie przeciwnika. Dlatego na razie wysłałem na Wschód tylko moje Totenkopfstandarte z rozkazem zabijania bez litości i pardonu wszystkich mężczyzn, kobiety i dzieci polskiej rasy i języka. Tylko w ten sposób zdobędziemy teren, którego tak bardzo potrzebujemy. Kto dziś jeszcze mówi o wytępieniu Ormian? [...]

Polska zostanie wyludniona i skolonizowana przez Niemców. Mój pakt z Polską miał na celu jedynie zyskanie na czasie, a zresztą, moi Panowie, w Rosji stanie się to samo, do czego doprowadziłem w Polsce. Po śmierci Stalina (a on jest poważnie chory) rozbijemy w puch Związek Radziecki. [...]

1939–1940 w Jełowie, woj. opolskie

Eryka Hensel z Jełowy opisuje, jak jej wnuczka 7-letnia Urszulka złożyła Hitlerowi bukiet kwiatów, we wrześniu 1939 roku, w Jehowie pow. Opole, na torze kolejowym, w sąsiedztwie leśniczówki.

Druk oryginalny, w języku niemieckim pt. *Der Führer in Ilnau*, [w:] *Oppelner Heimatkalender für Stadt und Land*, Opole 1941, rocznik 16, s. 43, 24 × 17,9 cm. Na s. 42 fotogram (24 × 17,9) przedstawiający Hitlera jak obejmuje uściskiem Urszulkę.

Der Führer in Ilnau

In den unvergesslichen Septembertagen des Yorjahres, in denen der sonst so still und verträumt liegende Waldbahnhof historische Bedeutung erhielt, leuchtete eine milde Spätsommersonne vom wolken losen Himmel. Auf dem Bahnhof ist heute Hochbetrieb! Das Führer-begleitbataillon trifft die letzten Vorbereitungen zur ordnungsmässigen Abwicklung des grossen Apparates, wo alle Fäden der Kriegsführung vereinigt sind.

Auch das naheliegende Forsthaus ist unmittelbar an das Hauptquartier angeschlossen. Als sich am Vortage die dort einquartierten Offiziere von der Hausfrau erabschiedeten, um, wie sie vielsagend äusserten, einem Höheren Platz zu machen, da ahnte doch noch niemand etwas von dem bevorstehenden hohen Besuch. Die neue Einguartierung aber hatte das Band „Führerhauptquartier“ am Arm, kein Wunder, dass nun alles von einer fieberhaften Erwartung erfasst wurde. Gegen Mittag rollte dann auch der Sonderzug in die Station, kurze Zeit darauf verliess ihn der Führer, ging einige Zeit am Bahndamm auf und ab und setzte sich schliesslich mit seiner Begleitung an demselben nieder. Vom Forsthausgarten konnte das alles wundervoll beobachtet werden! Schnell wurden die schönsten Blumen des Gartens geschnitten, zum Strauss gebunden und das siebenjährige Töchterchen beauftragt, diesen hinauszubringen. Zögernd zuerst, aber dann schnell die anfängliche Scheu überwindend, läuft das Kind am ersten Posten vorbei, doch schon hat der Führer sie erblickt und schickt einen Adjutanten entgegen. Mit den Worten: „Onkel Hitler, ich bring Dir ein paar Blumen“,

überreicht sie den Strauss. Lächelnd unterhält sich der Führer mit der Kleinen, fragt nach Eltern und Geschwistern. Sie zeigt auf das Forsthaus, „dort wohne ich“, und sagt dann voll Stolz: „Mein Vati kämpft auch gegen Polen“.

Hochbeglückt kommt Ursel zur Mutti zurück, sie hält ein Bild des Führers mit Namenszug im Händchen und hat dazu noch eine Schachtel Konfekt bekommen. Sie springt und jubelt und hat Mühe, ihre Freudentränen zurückzuhalten, und wird diesen schönen Tag wohl nie vergessen.

Und wir Grossen! Als wir nach Wochen die wunderschönen Bilder in den Händen hielten, haben wir sie zuerst wie ein Wunder angestaunt. War das möglich? Da steht Adolf Hitler, der grösste Mann des Jahrhunderts, der Mann, der Geschichte macht, der Mann, der das neue Europa formt, steht losgelöst von aller Wirklichkeit als grosser Kinderfreund und drückt ein kleines Mädlein an sich, und dieses Mädlein ist mein Nichtlein.

Erika Hensel

1939 rok w Jełowie, woj. opolskie

Naczelnik drużyny hitlerowskiej młodzieży (HJ) opisuje, jak spotkał Hitlera, we wrześniu 1939 roku, w Jełowie w pobliżu dworca kolejowego.

Druk oryginalny, w języku niemieckim pt. *Der Führer kommt!*, [w:] *Oppelner Heimatkalender für Stadt und Land*, Opole 1940, rocznik 15, s. 150–151, 24,1 × 17,6 cm.

Der Führer. kommt!

Es ist ein schöner Septembertag. Auf einem Bahnhof im Kreise Oppeln herrscht reges Leben. Männer der Reichspost ziehen Telephonleitungen und legen Kabel. Flakgeschütze werden rings um den Bahnhof aufgestellt. Kraftwagen mit Offizieren der Luftwaffe kommen und fahren wieder ab. Es beginnt ein grosses Rätselraten. Man munkelt, dass der Führer kommt, aber keiner weiss etwas genaues. Gegen Abend kommen Soldaten vom Regiment „Hermann Göring“, die einen Streifen auf der Uniform tragen: „Führerhauptquartier“. Sie werden im Dorfe einquartiert. Die Spannung wächst. Jeder weiss nun, dass der Führer kommen wird. Keiner will es recht glauben. Am Sonnabend, den 9. September, wird das Unmögliche Wahrheit. Der Führerzug soll um 14 Uhr in Ilnau eintreffen.

Ich lasse meine Pimpfe um 13 Uhr antreten, und wir marschieren zum Bahnhof. Aber wir kommen nur bis kurz vor den Bahnhof. Dort lässt uns der Posten nicht weiter. Ich verhandle mit dem Posten; aber er lässt nur mich allein durch. Auf dem Bahnhof treffe ich den Chef vom Führerhauptquartier, Generalmajor Rommel. Ich trete mit der Bitte an ihn heran, mich mit meinen Pimpfen durchzulassen. Er sagt mir darauf, dass er es gern gestatten möchte; aber da es im Interesse des Führers ist, wenn wir keinen Auflauf machen.

Also blieb uns nichts anderes übrig, als wieder nach Hause zu gehen. Von einem Soldaten erfahre ich, dass der Führer morgen gegen 9 Uhr an die Front fahren wird.

Um 8 Uhr treffe ich mit einem Kameraden in der Nähe des Bahnhofes. Wir wollen auf der Strasse zum Führerzug gelangen, aber kein Posten lässt uns durch.

Wenn nicht so, dann so, denken wir. Es gibt ja noch einen Feldweg. Wir fahren auf unseren Fahrrädern auf dem Wege entlang und kommen an eine grosse Wiese. Es ist der Landeplatz der Flugzeuge. Über uns brummt gerade ein Fieseler-Storch, der landen will. Wir nehmen in einer Kartoffelfurche volle Deckung, denn niemand darf uns hier sehen, sonst wäre es aus mit unserem weiterfahren. Das Flugzeug landet. Der Pilot gibt den Postsack raus und nimmt die Post vom Führerzug herein. Obergruppenführer Brückner, der Adjutant des Führers, bringt noch ein Päckchen nach. Der Fieseler-Storch wendet, rollt dann über die Wiese, springt über einige Kartoffelfurchen und steigt dann auf. Die zwei Soldaten, die immer am Landeplatz sind, legen sich nun in die warme Septembersonne und schlafen. Wir warten noch 10 Minuten. Wir schwingen uns auf die Räder. Dann fahren wir mit einem Höllentempo an ihnen vorbei. In ein Haus, das etwa 20 bis 30 Meter vom Wagen des Führers entfernt ist, stellen die Fahrräder ein und begeben uns auf Lauerposten.

Vor dem Wagen des Führers stehen einige hohe Offiziere, darunter mehrere Generale, die sich über eine grosse Karte beugen. Ein Fieseler-Storch überfliegt den Führerzug in niedriger Höhe. Der Pilot gibt mit der Hand ein Zeichen. Hauptmann Engel, der Wehrmachtsadjutant des Führers, erwidert das Zeichen. Darauf hin begeben sich die Offiziere zu der Wagenkolonne, die etwa 500 Meter entfernt ist. Jetzt ist der grosse Augenblick gekommen. Der Führer steigt aus dem Wagen, zieht sich seine Handschuhe an, setzt sich die Mütze auf und dankt den Posten, die die Ehrenbezeugung erweisen. Er geht über die Eisenbahnschienen. Mein Kamerad und ich, wir liefen vor, bauten uns auf und grüssten. Als der Führer in seinem schlichten feldgrauen Rock an uns vorübergeht, uns mit seinem ernsten Gesicht dankt, und uns dabei in die Augen sieht, sind unsere Kehlen wie zugeschnürt. Wir hatten uns eigentlich vorgenommen, „Heil, mein Führer!“ zu rufen; aber es war unmöglich gewesen. Lange nach dem grossen Erlebnis starrten wir uns beide an, denn wir konnten es gar nicht fassen, dass wir den Führer des Grossdeutschen Reiches so nah und ganz allein gesehen hatten.

Źródła i literatura

Archiwum Prowincjalne oo. Franciszkanów, Katowice-Panewniki.

Archiwa i kroniki poszczególnych klasztorów.

Protokoły zeznań świadków (w posiadaniu autora).

Archiwa miast, na których terenie są zlokalizowane klasztory.

Archiwum parafii panewnickiej.

Hitler A., *Mein Kampf*, Monachium 1936.

- Sobota Kolumban o., Kronika rybnicka 31 VIII–29 X 1939.
 Fotokopia protokołu OKW z Jełowy z 12 IX 1939 (w posiadaniu autora).
 Biuletyn Głównej Komisji Badań Zbrodni Hitlerowskich w Polsce, Warszawa 1946, II,
 Warszawa 1957, IX.
 Domagała J., *Ci, którzy przeszli przez Dachau*, Warszawa 1957.
 Ryszka Pr., *Noc i mgła*, Warszawa 1962.
 Cyprian T., Sawicki J., *Nie oszczędzać Polski*, Warszawa 1962.
 Ryszka Pr., *Państwo stanu wyjątkowego*, Warszawa 1964.
Wojna wyzwolenicza narodu polskiego w latach 1939–1945, pr. zb., Warszawa 1966.
 Bullook A., *Hitler – studium tyranii*, Warszawa 1969.
 Wietrzykowski A., *Powrót Arthura Greisera*, Poznań 1946.
 Madajeżyk Cz., *Polityka III Rzeszy w okupowanej Polsce*, Warszawa 1970, I–II.
 Serwański E., *Wielkopolska w cieniu swastyki*, Warszawa 1970.
 Humeński ks., *Wspomnienia wojenne kapelanów wojskowych 1939–1945*.
 Album Fotograficzny 3 Dywizji Strzelców Karpackich w Italii, Firenze.

II wojna światowa 1939–1945

1 IX 1939	– wybuch II wojny światowej – agresja Hitlera na Polskę
3 IX	– Anglia i Francja wypowiedzają wojnę Niemcom
17 IX	– wkroczenie armii ZSRR w granice Polski
27 IX	– kapitulacja Warszawy i okupacja hitlerowska w kraju
9 IV 1940	– napad Hitlera na Danię i Norwegię
10 V	– napad Hitlera na Holandię, Belgię i Luksemburg
10 V	– Włochy wypowiedziały wojnę Francji i Anglii
22 VI	– kapitulacja Francji – Compiègne
6 IV 1941	– napad Hitlera i Mussoliniego na Jugosławie i Grecję
22 VI	– nagły napad Hitlera na Związek Radziecki (ZSRR)
7 XII	– początek wojny amerykańsko-japońskiej
11 XII	– Niemcy i Włochy wypowiedziały wojnę Stanom Zjedn. USA
8 XI 1942	– lądowanie wojsk amerykańskich i angielskich w płn. Afryce
2 II 1943	– klęska Niemiec pod Stalingradem
09 IV	– powstanie w getcie warszawskim
12 X	– bitwa pod Lenino
13 V	– kapitulacja Niemców w Tunisie, w Afryce
4 VII	– gen. Wł. Sikorski zginął w katastrofie lotniczej
25 VII	– upadł reżim Mussoliniego
19 III 1944	– okupacja Węgier przez hitlerowców
11–18 V	– bitwa o Monte Cassino

- 6 VI – lądowanie aliantów w Normandii (desant), drugi front
- 1 VIII – powstanie warszawskie
- 3 IX – kapitulacja Włoch

- 17 I 1945 – wyzwolenie Warszawy
- 3 II – otwarcie konferencji w Jaltie na Krymie
- 15 IV – sforsowanie Odry i Nysy przez II Armię WP
- 29 IV – wyzwolenie KZ Dahau przez Armię USA
- 25 IV – spotkanie Armii ZSRR z Armią USA w Torgau
- 25 IV – utworzenie ONZ
- 28 IV – rozstrzelanie Mussoliniego
- 30 IV – Hitler popełnił samobójstwo w bunkrze kanc. Rzeszy w Berlinie, osaczony przez wojska radzieckie

- 2 V – kapitulacja Niemców we Włoszech
- 2 V – zdobycie Berlina przez Armię Czerwoną
- 9 V – bezwarunkowa kapitulacja Niemiec hitlerowskich
- 5 VI – podzielenie Niemiec na 4 strefy okupacyjne
- 26 VI – podpisanie Karty ONZ w San Francisco USA
- 6 VII – konferencja w Poczdamie (trwała do 2 III br.)
- 6 VIII – USA zrzucają bombę atomową na Hiroszimę
- 2 IX – kapitulacja Japonii
- 12 IX – deklaracja rządu PRL o jednostronnym zerwaniu konkordatu ze Stolicą Apostolską (Watykanem)

- 16 X – podpisanie przez PRL Karty Narodów Zjednoczonych
- 24 X – Karta Narodów weszła w życie

Źródło:

Szkoła Seraficka nr 6, Antoni Barciak, Witosław J. Sztyk OFM (pod red.), 750-lecie przybycia Braci Mniejszych do Bytomia, Katowice Panewniki 2010, s. 94-124